

Затверджую
Проректор з наукової роботи
Дніпровського національного університету

імені Олесея Гончара
Олег МАРЕНКОВ
« 17 » 04 2024

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Філяніна Євгена Павловича на тему «Рецепції мусульманського світу в українському публічному дискурсі другої половини ХІХ – початку ХХ ст.», представленої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія.

ВИТЯГ

з протоколу № 2 міжкафедрального семінару історичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олесея Гончара від
17 квітня 2024 року

ГОЛОВА: д-р істор. наук, доц., в.о. декана історичного факультету, професор кафедри всесвітньої історії, **Д.В. Архірейський** (07.00.01 – Історія України).

СЕКРЕТАР: канд. істор. наук, доц., доц. кафедри східноєвропейської історії **О.В. Бойко** (07.00.01 – Історія України).

Присутні: д-р істор. наук, с.н.с., проф. кафедри історії України **В.В. Ващенко** (07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни), д-р істор. наук, проф., проф. кафедри історії України **Ю.А. Святець** (07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни), д-р істор. наук, проф., проф. кафедри східноєвропейської історії **О.Б. Шляхов** (07.00.01 – Історія України), канд. істор. наук, доц., доц. кафедри всесвітньої історії **О.М. Каковкіна** (07.00.01 – Історія України).

Запрошені: канд. істор. наук, доц., завідувач кафедри історії України **О.М. Посулько** (07.00.01 – Історія України), канд. істор. наук, доц., доц. кафедри історії України **С.М. Каюк** (07.00.01 – Історія України), аспірант **Є.П. Філянін** (здобувач).

Порядок денний: розгляд і обговорення дисертаційної роботи **Філяніна Євгена Павловича** на тему «Рецепції мусульманського світу в українському публічному дискурсі другої половини ХІХ – початку ХХ ст.», поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія.

Дисертацію виконано на кафедрі історії України Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Тему дисертаційної роботи затверджено (протокол № 4 від 19 листопада 2020 р.) на засіданні вченої ради Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара та уточнено (протокол № 7 від 30 січня 2024 року) на засіданні вченої ради історичного факультету. Підготовка здобувача третього рівня вищої освіти здійснюється за акредитованою освітньо-науковою програмою «Історія та археологія» зі спеціальності 032 Історія та археологія (Сертифікат про акредитацію освітньої програми 4830, дійсний до 20.06.2024)

Слухали: доповідь **Філянiна Євгена Павловича** «Рецепції мусульманського світу в українському публічному дискурсі другої половини ХІХ – початку ХХ ст.», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія.

Усі документи подано в повному обсязі. Перевірку дисертаційної роботи на плагіат було здійснено комісією у складі: канд. істор. наук, доц., зав. каф. історії України Посулько О.М, канд. істор. наук, доц., доц. кафедри історії України Чепурка О.О., д-ра істор. наук, проф., проф. кафедри історії України Святця Ю.А.

Під час перевірки дисертаційної роботи Філянiна Є.П. «Рецепції мусульманського світу в українському публічному дискурсі другої половини ХІХ – початку ХХ ст.» на плагіат виявлено 13,37 % подібностей, 12,55% становлять збіги літературних джерел та збіги із публікаціями здобувача. Вважаємо, що дисертаційна робота Філянiна Є.П. – самостійна праця, яку можна рекомендувати до захисту.

Роботу було розглянуто трьома фаховими експертами - д-р. істор. наук, с.н.с., проф. кафедри історії України **В.В. Ващенко**, д-р. істор. наук, проф., проф. кафедри історії України **Ю.А. Святець**, канд. істор. наук, доц., завідувач кафедри історії України **О.М. Посулько**. Робота виконана на 8,8 авторських аркушах, дисертація структурована, наявні анотація, зміст, вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел та літератури.

Доповідь Є.П. Філянiна

Шановні колеги, дозвольте запропонувати вашій увазі дисертацію з теми **«Рецепції мусульманського світу в українському публічному дискурсі другої половини ХІХ – початку ХХ ст.»**.

Актуальність теми дослідження. Дисертаційна робота сприяє розвитку ісламознавства та теорії рецепції – нових для українського простору напрямків, які тільки почали формуватися. Робота виконана на основі методології теорії рецепції, актуалізує міждисциплінарний підхід в українській гуманітаристиці. Зібраний та проаналізований матеріал

дозволяє висвітлити нову для української історіографії тему рецепції мусульманського світу в українському інтелектуальному просторі другої половини ХІХ – початку ХХ ст., тобто подивитися на традиційний для українських істориків період розвитку українського національного відродження з абсолютно нового ракурсу, в контексті загальноєвропейського орієнтального дискурсу.

Мета дослідження – визначити особливості та способи функціонування рецепцій мусульманського світу в українському публічному дискурсі другої половини ХІХ – початку ХХ ст., з акцентом на академічній, літературній, інституційній його складових. Поставлена мета передбачає розв’язання таких **завдань** :

- проаналізувати стан наукової розробки теми: літературу з інтелектуальної історії, історії розвитку українського національного відродження другої половини ХІХ – початку ХХ ст. для створення історіографічного каркасу дослідження;

- виявити, провести експертизу джерел, які презентують різноплановість поглядів українських письменників, істориків, філософів, суспільних діячів тощо на мусульманський світ як практично тотожний Сходу для українського інтелектуального простору;

- з’ясувати методологічні можливості рецептивної естетики як інструментарію для дослідження українського публічного дискурсу;

- висвітлити образ мусульман на сторінках періодичних журналів «Основа» та «Киевская старина» як найбільш знакових видань, які стали першими українськими публічними інституціями та формували коло авторчитач української ідентичності;

- виявити та проаналізувати тексти, які відображали динаміку поглядів представників українського академічного світу другої половини ХІХ – початку ХХ ст. щодо мусульманського світу;

- показати рецепції мусульманського світу у знакових творах української художньої літератури;

- проаналізувати погляди Агатангела Кримського у творчому взаємозв’язку з тогочасними українськими інтелектуалами та у контексті становлення українського сходознавства.

Об’єктом дослідження є український інтелектуальний простір Наддніпрянської України другої половини ХІХ – початку ХХ ст. в контексті загального орієнтального дискурсу.

Предметом дослідження є мусульманський світ у рецептивних практиках українських публічних інтелектуалів другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Джерельна база відповідно темі та моделі дослідження складається з опублікованих джерел. Це публіцистичні тексти (переважно надруковані в журналах «Основа» та «Киевская старина»), академічні праці М. Драгоманова, П. Куліша, А. Кримського, І. Гаспринського, літературні

твори Лесі Українки, П. Куліша, М. Коцюбинського, А. Кримського. У роботі використані також его-документи (щоденники П. Куліша, Т. Шевченка), листування (Лесі Українки, М. Коцюбинського, І. Франка, А. Кримського тощо).

Теоретико-методологічна основа роботи базується на:

- методологічних роботах школи рецептивної естетики, а саме роботах Ханса Роберта Яусса, Роберта Голуба, Вольфганга Айсера, Філіпа Голдстіна, Григорія Грабовича (для української літератури);

- дослідженнях українських літературознавців В. Пупурс, В. Пуліної, С. Кочерги, С. Вівчар, О. Присяжнюк.

- наукових розробках українських істориків з інтелектуальної історії та конкретно-історичних дослідженнях з історії суспільної думки, українського національного відродження М. Палієнко, С. Світленка, Т. Гончарука, О. Негодченко.

Методи дослідження. Принципи науковості та історизму стали основними для постановки теми та побудови моделі дослідження, формування інформаційної бази. Reception studies як методологічний концепт, що дає сучасній інструментарій для дослідження текстів як уособлення світу ідей, вважаємо найбільш доцільним. Reception studies як стійкий фразеологізм, який широко використовується у сучасних гуманітарних дослідженнях, підкреслює перспективність міждисциплінарного підходу. Дослідження побудоване на широкому спектрі загальнонаукових та конкретно-історичних методів; в якості методологічного підходу використовується також концепт «символічної географії».

Наукова новизна

визначається тим, що дисертаційна робота є першим комплексним історичним дослідженням образу та рецепції мусульманського світу в українському публічному дискурсі другої половини XIX – початку XX ст. У дослідженні вперше:

- проведено аналіз української історіографічної спадщини, літературознавчих досліджень у контексті відображення мусульманського світу в уявленні українських інтелектуалів другої половини XIX – початку XX ст., як складової більш широкого орієнтального дискурсу;

- проаналізовано зміст часопису «Основа» як одного з перших українських публіцистичних видань та, практично, першої української інституції, довкола якої формувалося коло автор-читач, на предмет звучання на сторінках журналу мусульманської (турецької та татарської у тогочасному звучанні, кримськотатарської – у сучасному) тематики, показано її важливість та вагу для українських інтелектуалів другої половини XIX ст.;

- проаналізований публічний дискурс, який мав місце на сторінках «Киевской старины» – знакового видання українського громадівського руху – щодо відображення на його сторінках рецепції Сходу;

- відтворено кореляційний зв'язок між текстами Михайла Коцюбинського та Ісмаїла Гаспринського і, як наслідок, інтелектуальний ланцюг між кримськотатарським джадітським та українським публічним дискурсами;

- на прикладі оповідань Коцюбинського проведено мовно-стилістичний (семантичний) аналіз українських літературних текстів і в такий спосіб відтворено можливості усвідомленості мусульманської тематики українським читачем (імпліцитним та реальним);

- показано спільність та єдність українського інтелектуального простору другої половини ХІХ – початку ХХ ст., представленого письменниками, істориками, філософами, які за умов дисциплінарної невизначеності, інституційного становлення та кристалізації на цьому української ідентичності створювали вирішальний для публічного дискурсу колообіг автор-текст-читач-автор;

- аргументовано визначальну роль істориків, етнографів для визначення дослідницьких орієнтирів (Драгоманов, Куліш) у вивченні Сходу та коригуючу роль письменників і поетів (Леся Українка, Коцюбинський) в імагологічному звучанні Криму і кримських татар;

- уточнено вагоме значення Кримського у розвитку українського орієнтального дискурсу, що підсилюється його роллю конкретного читача знакових українських публіцистичних, художніх текстів;

- орієнтуючись на концепт «символічної географії» накреслено «ментальні мапи» українського інтелектуального простору кінця ХІХ - початку ХХ ст., до об'єктиву якого потрапив Крим і кримські татари;

- уточнено особливості становлення та розвитку українського сходознавства, відмінного від західноєвропейського та російського.

ЗАПИТАННЯ ТА ВІДПОВІДІ:

Д-р істор. наук, с. н. с. В. В. Ващенко – Вживання якої назви порівняльного методу є більш коректним в рамках дослідження: компаративістський чи компаративний?

Є.П. Філянін – Різниця між «компаративістський» та «компаративний» носить, переважно, філологічний характер. Обидва варіанта фігурують в академічних текстах, написаних українською мовою. В дисертаційній роботі вживається у вигляді «методи компаративістики». Цей варіант є прийнятним в рамках дослідження як із змістової точки зору, так і стосовно стандартів використання української мови. Історико-порівняльний метод є складовою компаративного методу.

Д-р істор. наук, проф. О.Б. Шляхов – Наскільки тотожними є терміни «мусульманський світ» та «орієнталізм»?

Є.П. Філянin – «Мусульманський світ» використовується як усталене у сходознавчому дискурсі поняття, у максимально широкому його звучанні. Це – сукупність людей в глобальному масштабі, які дотримуються релігійних переконань, політики та законів ісламу або суспільств, у яких практикується іслам. «Орієнталізм» – академічне та художнє осягнення Західним світом культур колективного сходу. Терміни не є тотожними, проте пов'язані між собою.

Канд. істор. наук, доц. О.М. Каковкіна – Поясніть обраний спосіб вживання повних імен, прізвищ та ініціалів у дослідженні.

Є.П. Філянin – Перше згадування особи в тексті відбувається із зазначенням її повного імені та прізвища, подальші – тільки прізвища. Така модель є розповсюдженою в західних академічних текстах і відзначається своєю простотою та зручністю.

Д-р істор. наук, доц., в.о. декана історичного факультету, професор кафедри всесвітньої історії Д.В. Архірейський – У дисертаційній роботі ви спираєтесь на методи теорії рецепції. Які саме історичні методи ви використовували?

Також поясніть таку довгу частину методологічного підрозділу, присвячену літературознавчим методам.

Є.П. Філянin – Окрім методів reception study в дослідженні також використані історико-генетичний, історико-типологічний, історико-системний, проблемно-хронологічний, історико-ретроспективний методи, а також методи історичного джерелознавства.

Причина такого широкого опису літературознавчої методології визначається міждисциплінарним характером дисертаційного дослідження. Reception studies зародилися в літературознавстві та використовуються в українських історичних дослідженнях доволі обмежено. В свою чергу, це зумовлює доречність розлогого опису вказаної методології.

Канд. істор. наук, доц., доц. кафедри східноєвропейської історії О.В. Бойко – Серед переліку використаної вами літератури фігурує низка англійських праць. Який характер має вся ця література?

Є.П. Філянin – Більшість використаних англійських праць несуть методологічну цінність для даного дослідження. Найяскравішими прикладами тут виступають праці Яусса, Голуба, Іхде. Інша вагома частка має теоретично-методологічний характер. Здебільшого це праці, що торкаються проблеми східознавства та мусульманського світу. Серед таких можемо виділити роботи Насра, Саїда, Халіда.

Д-р. істор. наук, проф., проф. кафедри історії України Ю.А. Святець – Підкресліть, будь ласка, теоретичне значення вашої роботи.

Є.П. Філянін – Результати дослідження слугують розвитку ісламських студій в українському контексті. Також підкреслюються можливості імплементації теорії рецепції та інтелектуальної історії для дослідження публічного дискурсу.

Канд. істор. наук, доц., завідувач кафедри історії України О.М. Посулько – Орієнтуючись на мету дослідження, поясніть інституційну складову українського публічного дискурсу другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Є.П. Філянін – Під інституційною складовою мається на увазі осередки української інтелігенції, які перетворювалися на громадські організації. Передусім, йдеться про громади і консолідацію навколо друкованих органів. Журнали «Основа» та «Киевская старина», таким чином, виступають одними із перших таких інституцій.

ВИСТУП НАУКОВОГО КЕРІВНИКА:

С.М. Каюк, канд. істор. наук, доц., доцент кафедри історії України Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара – Розвиток української історичної науки останніх десятиліть відбувався одночасно у кількох напрямках. Намагаючись подолати відставання попередньої доби, українські історики концентрувалися на малодосліджених темах, вводячи до наукового кола все більше і більше нових джерел і в такий спосіб формулюючи нові дослідницькі перспективи. Паралельно відбувалося освоєння нових методологічних можливостей, які дозволяють ставити дослідницькі завдання іншого рівня, але при цьому відповідати на питання, які можуть біти корисними широкому загалу українських істориків. Міждисциплінарний підхід, особливо у методологічному полі, зарекомендував себе як достатньо перспективний.

«Східний світ» в історії України – одна з найменш усвідомлених складових українського історичного наративу. Вплив Орієнталізму, викривлений радянською ідеологією, дивним чином відобразився на дослідницьких орієнтирах української Академії. Мусульманська складова до сих пір має тематично обмежений, малочисельний індекс посилян. Дисертаційне дослідження Євгена Філяніна одночасно актуалізує кілька наукових напрямків: так зване «українське сходознавство» (підкреслюючи знак питання щодо традиційного, звичного вислову), багатоплановість української суспільної думки часів розквіту «українського національного відродження» (вихід за межі звичного дослідницького україноцентричного ракурсу), використання в історичних дослідженнях методології сусідніх наук гуманітарного циклу. Reception Study є однією з найбільш виправданих

для аналізу публічного дискурсу методології, успішно використаною літературознавцями, і дозволяє охопити дослідницькою увагою більш широке коло публіки, в числі якої не тільки автор, але й імпліцитний читач.

Євген Павлович Філянін провів велику науково-пошукову роботу. Опрацьовано, узагальнено значний матеріал. Робота має очевидну наукову новизну, будучи масштабним історичним дослідженням рецепції мусульманського світу в українському публічному дискурсі другої половини XIX – початку XX ст. У ній поставлена і самостійно розв'язана важлива наукова проблема, чим збагачується українська історіографія. За темою дослідження опубліковано 9 наукових праць, з яких 4 – статті, опубліковані в українських наукових фахових виданнях, 1 – стаття у зарубіжному науковому виданні, 1 розділ книги у зарубіжному науковому виданні, 3 – матеріали та тези наукових конференцій.

Євген Павлович Філянін повністю виконав освітньо-наукову програму за третім (освітньо-науковим) рівнем вищої освіти зі спеціальності 032 Історія та Археологія та підготував дисертацію на тему «Рецепції мусульманського світу в українському публічному дискурсі другої половини XIX – початку XX ст.». Робота є завершеним самостійним науковим дослідженням, яке відповідає вимогам відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а також відповідає вимогам, передбаченим пунктом 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Рекомендую дисертацію Є.П. Філяніна «Рецепції мусульманського світу в українському публічному дискурсі другої половини XIX – початку XX ст.» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія.

ВИСНОВКИ ФАХІВЦІВ-ЕКСПЕРТІВ:

Д-р. істор. наук, с.н.с., проф. кафедри історії України В.В. Вашенко – Дисертація Філяніна Євгена Павловича справляє позитивне враження своєю актуальністю у контексті міждисциплінарного характеру сучасної історичної науки. Дисертантом якісно опрацьовано значний обсяг текстів на предмет відображення в них рецептивних практик українських інтелектуалів другої половини XIX – початку XX ст. Філянін Євген Павлович аналізує український публічний дискурс в його репрезентативному вигляді, береться до уваги динамічна природа цього дискурсу. Обмежене висвітлення наведеної проблеми в працях українських істориків є сильною стороною даної дисертаційної роботи.

Весь перелік поставлених завдань наукового дослідження виконано в повному обсязі, підтверджуємо відповідність наукової роботи усім вимогам щодо оформлення дисертацій на здобуття ступені доктора філософії.

Маємо підстави рекомендувати дисертаційну роботу Є.П. Філяніна до захисту на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія.

Д-р. істор. наук, проф., проф. кафедри історії України Ю.А. Святець – Дисертація Є.П. Філяніна є завершеною, фундаментальною, актуальною роботою із залученням текстів академічного, художнього та публіцистичного характеру. Дана обставина дозволяє змалювати український публічний дискурс другої половини ХІХ – початку ХХ ст. в своєму багатогранному вигляді.

До позитивних аспектів дисертації відносимо чіткість поділу, структурування об'єкту та предмету дослідження згідно з особливостями, властивими українському публічному дискурсі в зазначеному періоді, а також залучення методології, що поки що не знайшла достатньо широкої репрезентації на ґрунті української історичної науки.

Робота Євгена Павловича Філяніна комплексна, багатоаспектна, відзначається новизною та актуальністю. Готовність дисертаційної роботи дозволяє рекомендувати її до захисту у разовій раді зі спеціальності 032 Історія та археологія.

Канд. істор. наук, доц., завідувач кафедри історії України О.М. Посулько – Дисертація Філяніна Євгена Павловича торкається актуальної для української історичної науки теми. Як теорія рецепції, так й мусульманські студії є обмежено репрезентовані в українській історіографії. Залучення таких методологічних підходів та піднімання подібних тем в контексті періоду українського національного відродження дозволяє нам отримати свіжу точку зору на сторінки історії України, вивчення яких нерідко вважається вичерпаним. Рецептивні студії є вдалим вибором для дослідження сприйняття мусульманського світу в публічному дискурсі України часів другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

У дисертаційній роботі виконано всі поставлені завдання, дотримано всіх вимог. Обговорення роботи відбувалося на кафедрі історії України. Є.П. Філянін відреагував на висунуті зауваження та рекомендації та відобразив це в остаточному варіанті своєї роботи.

Зважаючи на це, є підстави рекомендувати дисертаційну роботу «Рецепції мусульманського світу в українському публічному дискурсі другої половини ХІХ – початку ХХ ст.» до захисту у разовій раді зі спеціальності 032 Історія та археологія.

В ОБГОВОРЕННІ БРАЛИ УЧАСТЬ:

Доктор істор. наук, проф. кафедри східноєвропейської історії **О.Б. Шляхов.** – Дисертаційна робота Філянїна Євгена Павловича справляє приємне враження. Вона відзначається розвинутим теоретико-методологічним підґрунтям, помітною актуальністю, новизною одержаних результатів. Робота представляє цінність через брак узагальнюючих історичних досліджень поставленої проблеми в масштабах об'ємної наукової праці.

Усі поставлені завдання відповідно до мети дослідження виконано, робота є завершеною, цілісною. Виклад наукового матеріалу логічний та фаховий.

Загалом, зважаючи на високу якість дисертації вважаємо за доцільне рекомендувати до захисту в разовій раді зі спеціальності 032 Історія та археологія наукове дослідження здобувача Філянїна Є.П.

Канд. істор. наук, доц., доцент кафедри всесвітньої історії О.М. Каковкіна. – Дисертаційна робота Є.П. Філянїна є актуальною та визначається помітною науковою новизною. До аналізу залучено вагомий обсяг академічних, художніх та публіцистичних текстів. Зроблений пристойний аналіз методологічної літератури, що розкриває зміст та особливості рецептивних студій. Використання вказаної методології для досягнення зазначених в тексті дисертаційної роботи мети та завдань виглядає логічним рішенням. Концепт «символічної географії» використовується у західноєвропейському просторі останніх років, починає застосовуватися в українській історіографії, є новим, перспективним. У дослідженні Є.П. Філянїна має оригінальне звучання, підкреслює новизну. Робота представляє репрезентативну картину українського публічного дискурсу другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Аналіз рецептивних практик мусульманського світу логічно структуровано згідно із особливостями періоду, щодо функціонування академічної, публіцистичної та художньої літератури.

Вважаємо, що наукова робота на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія повністю готова та може бути рекомендована до захисту в разовій раді.

Канд. істор. наук, доц., доц. кафедри східноєвропейської історії О.В. Бойко.

Дисертація Є.П. Філянїна виглядає завершеним дослідженням. Тема роботи розкрита, зазначені завдання виконано. Дослідження має помітну актуальність для розвитку теорії рецепції, інтелектуальної історії та мусульманських студій на українському ґрунті – напярми, що на сьогодні репрезентовані в українській історичній науці обмежено.

Виклад матеріалу логічний та добре структурований. Використаний стиль мови має науковий характер.

Наукова робота Є.П. Філяніна на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія готова та може бути рекомендована до захисту в разовій раді.

Д-р істор. наук, доц., в.о. декана історичного факультету, професор кафедри всесвітньої історії Д.В. Архирейський.

Дисертаційне дослідження Філяніна Євгена Павловича ґрунтується на методології, що не набула розвитку в українській історіографічній науці, незважаючи на її цінність для вивчення інтелектуальної історії, на пряму, що в останні роки отримав більшого поширення в текстах українських істориків. Крім того, мусульманська складова історії України, справді, є доволі мало вивченою сторінкою минулого країни. Ці два фактори зумовлюють помітну актуальність дисертаційної роботи. Слід відзначити, що її результати можуть бути релевантними також і для всесвітньої історії, особливо в дослідженні мусульманських країн, що мали тісні історичні стосунки з Україною.

Робота має характер завершеного дисертаційного дослідження. Завдання декларовані у вступній частині виконані. Маємо підстави для рекомендації дисертаційної роботи Є.П. Філяніна до захисту в разовій раді для здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія.

ВИСНОВОК

Актуальність теми. Актуальність дослідження «Рецепції мусульманського світу в українському публічному дискурсі другої половини XIX – початку XX ст.» зумовлена розвитком української історіографії, яка в останні роки займається детальним дослідженням історії Криму, кримських татар і вийшла на більш широке розуміння мусульманської складової як частини історії України. Використання міждисциплінарного підходу, а саме методу рецептивної естетики, апробованому у літературознавстві, підсилює теоретичну актуальність історичного дослідження.

Затвердження теми та плану дисертаційної роботи. Тему дисертаційної роботи затверджено (протокол № 4 від 19 листопада 2020 р.) на засіданні вченої ради Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара та уточнено (протокол № 7 від 30 січня 2024 року) на засіданні вченої ради історичного факультету.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалась в межах науково-дослідної теми історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Актуальні проблеми історичного українознавства та прикладної історії»

(державний реєстраційний номер 0122U001330 (2022–2024)). Тому вагомим є визначення ролі мусульманської складової в історії України через рефлексії українських інтелектуалів другої половини XIX – початку XX ст., розкриття багатоманітності української культури через класичні для західноєвропейського орієнталізму теми.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота Є.П. Філяніна є самостійним дослідженням, здійсненим у галузі 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія. Висновки і положення, які містять наукову новизну та практичне значення, отримані в результаті самостійного дослідження. Особистий внесок полягає у постановці та вирішенні актуальної наукової проблеми, виявленні та систематизації джерел, частина з яких у такому тематичному звучанні постають вперше, їх комплексному аналізу, побудованому на методології рецептивної естетики, з акцентом на читачеві як активному суб'єкті українського публічного дискурсу другої половини XIX – початку XX ст.

Кожна публікація автора підкреслює актуальність, самостійність, апробацію дослідження, висвітлює складові рецепції мусульманського світу в українському публічному дискурсі другої половини XIX – початку XX ст.

У спільно підготовлених з С.М. Каюк публікаціях «Образ сходу в українському публічному дискурсі кінця XIX ст. (на прикладі текстів Пантелеймона Куліша)» та «The Muslim World in the Ukrainian Public Discourse of the Late 19th and Early 20th Centuries» особистий внесок здобувача полягає в аналізі текстів П. Куліша та конструюванні образ Сходу, висвітленні відображення кримськотатарського дискурсу у творах М. Коцюбинського.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень і рекомендацій

Дисертація апелює до широкого теоретико-методологічного підґрунтя. Використані історико-генетичний, проблемно-хронологічний, історико-типологічний, історико-системний, історико-ретроспективний методи, методи історичного джерелознавства. Враховано студії з рецептивної естетики, компаративістики, імагології, біографістики, «символічної географії» тощо.

У дослідженні відображена репрезентативна вибірка діячів українського публічного дискурсу другої половини XIX – XX ст. та їх текстів для відображення рецептивних практик українських публічних інтелектуалів по відношенню до мусульманського світу. Сформульовані в дисертації наукові положення повною мірою умотивовані й не викликають сумнівів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексності історичного дослідження, де проаналізовано рецепції українських інтелектуалів другої половини XIX – XX ст. щодо мусульманського світу, показано рецептивні практики українського публічного дискурсу щодо

мусульманської культури, у функціонуванні якого брали участі тогочасні історики, етнографи, письменники тощо та читацька аудиторія. У роботі охарактеризовано український та кримськотатарський публічні дискурси, встановлено зв'язки між ними.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження. Отримані результати сприяють розвитку ісламознавства як нового для української Академії дослідницького напрямку, історична складова якого є необхідною. Зміна дослідницького ракурсу на традиційні для української історіографії сюжети, пов'язані з українським національним відродженням, дозволяють розширити уявлення про світ українських інтелектуалів, який включав мусульманську складову. Концепт «символічної географії», апробований в новітніх українських історичних дослідженнях просторових меж української шляхти, козацтва тощо, підсилений складовою українських інтелектуалів. Підкреслено можливості інтелектуальної історії для дослідження публічного дискурсу, історії суспільної думки тощо.

Практичне значення та застосування здобутих результатів дисертаційної роботи можливе у кількох напрямках. Матеріали даної роботи можуть бути використані для створення конкретно-історичних досліджень з мусульманської складової історії України, полікультурної української історії, україно-кримськотатарських та україно-турецьких взаємин, історії суспільної думки України, інтелектуальної історії України тощо. Результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі, зокрема у інтеграції до загальних та спеціальних курсів з історії, релігієзнавства, літературознавства, а також у релігійній та культурній дипломатії як ілюстративний матеріал.

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладені у 9 публікаціях автора, у тому числі 4 – у наукових фахових виданнях (1 з них відноситься до категорії А та внесено до міжнародної бази Scopus), 1 – у періодичному науковому зарубіжному виданні, 1 – розділ міжнародної колективної монографії, 3 – тези доповідей на конференціях.

Список публікацій здобувача, у яких відображено наукові результати дисертації

Публікації у фахових наукових виданнях та виданнях, включених у міжнародні наукометричні бази:

Філянін, Є., 2021. Рецепції мусульманського світу на сторінках «Киевской старины». *Чорноморська минушина: записки Відділу історії козацтва на півдні України: зб. наук. пр., Вип. 16 (2021) с. 57-64.*
<https://doi.org/10.18524/2519-2523.2021.16.245739>

Філянін, Є., 2023. Агатангел Кримський: рецепція мусульманського світу в контексті українського простору кінця XIX – початку XX ст.

Zaporizhzhia Historical Review. Т. 7 № 59 (2023). с. 223-228.
<https://doi.org/10.26661/zhv-2022-7-59-22>

Філянін, Є.П., 2023. Образ сходу в українському публічному дискурсі кінця XIX ст. (на прикладі текстів Пантелеймона Куліша). *Східний світ*, №. 4, с. 142–154. <https://doi.org/10.15407/orientw2023.04.142> (у співавторстві з Каюк, С.М.)

Філянін, Є., 2023. Мусульманська культура кримських татар кінця XIX – початку XX ст.: рецепція Михайла Коцюбинського. *Чорноморська минушина: записки Відділу історії козацтва на півдні України : зб. наук. праць*, Вип. 18. с. 103-116. <https://doi.org/10.18524/2519-2523.2023.18.292464>

Публікації в зарубіжних спеціалізованих виданнях

Filianin, Y., 2022 The Turkic World Through The Eyes Of Ukrainian Intellectuals Of The Late XIX - Early XX Century (Based On M. Drahomanov's Works). *Congress of International Eastern European Studies, Izmir*, p. 102-108.

Kaiuk, S., and Filianin, Y., 2023. The Muslim World in the Ukrainian Public Discourse of the Late 19th and Early 20th Centuries. *Muslims of Central Eurasia Since the 19th Century: Daily Life, Identity, Intellectual Thought and Education*. «Idrak» Public Union, Baku. Chapter 4. p. 87-105.

Наукові праці апробаційного характеру

Філянін, Є.П., 2021. Українські письменники про сусідній тюркський світ (за матеріалами «Киевской старины»). *XXIV Сходознавчі читання А. Кримського: матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 30-річчю Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України*. Київ, 21 грудня 2021 року. Київ: Видавничий дім «Гельветика». с. 364-366.

Filianin, Y., Hurko, O., 2021. Christianity and Islam in Ukrainian Historiography – Religious Reception Studies Perspective. *Modern scientific and technical research in the context of language space (in English): materials X Region. Scientific-practical conf. young scientists and students*. Dnipro, May 13. 2021. Dnipro: Gerda. с. 102-104.

Філянін, Є.П., 2021. Рецепція ісламу українським суспільством у контексті актуальних проблем глобалізації світу. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції*. Дніпро, 14 травня 2021 рік. Дніпро: Університет митної справи та фінансів. с. 136-138.

На підставі заслуховування та обговорення доповіді Філянїна Євгена Павловича про основні положення дисертаційної роботи, питань та відповідей на них

УХВАЛИЛИ:

1. Дисертація Філяніна Євгена Павловича «Рецепції мусульманського світу в українському публічному дискурсі другої половини XIX – початку XX ст.», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія є завершеним, самостійним дослідженням і відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44).

2. Дисертація Філяніна Євгена Павловича та наукові публікації, в яких висвітлено наукові результати дисертації, виконано на належному науковому рівні з дотриманням академічної доброчесності.

3. Рекомендувати дисертацію Філяніна Євгена Павловича «Рецепції мусульманського світу в українському публічному дискурсі другої половини XIX – початку XX ст.» до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді для присудження Є.П. Філяніну ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

4. Рекомендувати вченій раді університету розглянути питання про створення спеціалізованої вченої ради для разового захисту дисертації Філяніна Євгена Павловича на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія. Пропозиції щодо кандидатур до складу разової спеціалізованої вченої ради.

ВІДОМОСТІ

про членів спеціалізованої вченої ради для разового захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності

032 Історія та археологія аспіранта **Філяніна Євгена Павловича**

на тему: **«Рецепції мусульманського світу в українському публічному дискурсі другої половини XIX – початку XX ст.»** у Дніпровському

національному університеті імені Олеся Гончара

Міністерства освіти і науки України

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Місце основної роботи, підпорядкування, посада	Науковий ступінь, шифр, назва спеціальності, за якого захищена дисертація	Вчене звання (за спеціальністю, кафедрою), рік присвоєння	Наукові публікації, опубліковані за останні п'ять років, за науковим напрямом, за яким підготовлено дисертацію здобувача
1	2	3	4	5	6
1	Ващенко Володимир Володимирович (голова ради)	Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,	Доктор історичних наук, 07.00.06,	Старший науковий співробітник, 2007,	Ващенко В. Малі есхатології великих постатей модерну: психогенеалогія

		кафедра історії України, професор	історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни, 2010	історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни, Диплом: АС № 006387	«останніх часів» Ф. Ніцше, З. Фройда, М. Грушевського. Дніпро: Акцент ПП, 2022. 170 с. : табл. ISBN 978-966-921-331-0 Ващенко В., Бандура Ю. Візуалізація образів української історіографії в публічному дискурсі XIX ст.: «відсутні патріархи» очима М. Грушевського // Старожитності Лукомор'я. 2024. № 1 (22). С. 65 - 78. DOI: https://doi.org/10.33782/2708-4116.2024.1.249 http://www.lukomor.mosk.mksat.net/index.php/lukomor/article/view/249 Ващенко В. Рецепція образу турок та кримських татар в інтелектуальній історії М. Драгоманова: Російська імперія як «російська Туреччина» // Zaporizhzhia Historical Review. 2023. Т. 7 (№ 59). С. 211-215. DOI: https://doi.org/10.26661/zhv-2022-7-59-20 https://istznu.org/index.php/journal/article/view/2467
2	Брехуненко Віктор Анатолійович (опонент)	Інститут української археології та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України, завідувач відділу актової археології	Доктор історичних наук. 07.00.02 – всесвітня історія, 29.09.2000. Спеціалізована вчена рада Д.26.228.01 в Інституті української археології та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України. ДД № 001776	Професор, 07.00.02 – всесвітня історія, 21.06.2007. 12 ПР № 004864	Брехуненко В. Р. 8.«Символічна географія» еліти XVIII ст. ; Р.9. Слобідська Україна і розширення контрольованого простору // Брехуненко В., Бойко П., Заяць А. <i>Просторові межі українського світу: комплекс уявлень та їхня реалізація в ранньомодерній Україні (XVI – XVIII ст.)</i> . Львів: ЛНУ імені Івана Франка; Київ: ІУАД, 2023, 480 с. ISBN 968-617-14-0131-0. С.237-288. Брехуненко В. Східна та Південна межі України з перспективи запорозького козацтва доби Нової Січі.

					<p><i>Чорноморська минувшина: записки Відділу історії козацтва на півдні України: зб. наук. праць. Одеса, 2023. Вип. 18. С. 34–41.</i> DOI: https://doi.org/10.18524/2519-2523.2023.18.292455 http://chm.onu.edu.ua/article/view/292455/289697</p> <p>Брехуненко В. Концепція «Новоросії» на тлі ранньомодерних експансіоністських доктрин Московії та просторових уявлень українських еліт. Грани. Науково-геретичний альманах. 2024 Т. 27. № 1. С. 17-23. DOI: https://doi.org/10.15421/172403 https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1996/1961</p>
3	Полторак Володимир Миколайович (опонент)	<p>Доцент кафедри історії України та спеціальних історичних дисциплін, Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, МОН</p> <p>(запрошений дослідний Відділу Близького Сходу, Сходознавчий інститут Чеської академії наук)</p>	Кандидат історичних наук 07.00.01 «Історія України» Диплом кандидата наук ДК 044916, виданий 27.06.2007,	Атестат доцента кафедри історії України №12ДЦ046800, виданий 25.02.2016 атестаційною колегією МОН	<p>Полторак В.М. Владислав Чайковський (Музафер-паша) - від козака до губернатора Лівану // Східний світ 2019, №4 (105), 103-112. DOI: https://doi.org/10.15407/orientw2019.04.103 https://oriental-world.org.ua/index.php/journal/article/view/119</p> <p>Полторак В. Кримські татари в складі Османського козацького війська (1853-1877) // Чорноморська минувшина, вип. 18, 2023. DOI: https://doi.org/10.18524/2519-2523.2023.18.292459 http://chm.onu.edu.ua/article/view/292459</p> <p>Полторак В. Ойконіми межиріччя Дністра та Дунаю: спроба імперського присвоєння // Нариси з історії освоєння Південної України XV-XVIII ст.: колективна монографія / В. Грибовський, С. Чирук, Б. Черкас, В.</p>

					Брехуненко, Т. Гончарук, В. Полтораки, О. Серета, І. Сіняк, П. Бойко; за ред. О. Репана – К.: К.І.С., 2020. – С. 78-90. ISBN 978-617-684-259-0 https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrybovskiy_Vladyslav/Narysy_z_istorii_osvoiennia_Pivdennoi_Ukrainy_X_V_XVIII_st.pdf
4	Андрєєва Світлана Серафимівна (опонент)	доцентка кафедри всесвітньої історії Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка Університет утворено на підставі рішення Київської міської ради від 20.06.2002 р. № 82/82. Університет є юридичною особою публічного права, що утворена у формі комунальної установи та діє згідно з виданою ліцензією як багатогалузевий заклад вищої освіти	Кандидатка історичних наук зі спеціальності Історія України (07.00.01) ДК №040937 Протокол №61.06/5 від 10 травня 2007 року	Доцентка кафедри всесвітньої історії та історіографії 12ДЦ №028996 Протокол №1/01-Д від 10 листопада 2011 р	Андрєєв В., Андрєєва С., Каряка О. Михайло Бернов як піонер пішохідного туризму: мандрівки Півднем України та Кримом (Частина II. Крим. Літо 1895 р.). <i>Київські історичні студії</i> . 2023. Вип. 1 (16). С. 6-16. DOI: https://doi.org/10.28925/2524-0757.2023.11 https://istorstudio.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/345/448 Andryeyev, V. & Andryeyeva, S. (2020). Borys Hrinchenko and Dmytro Doroshenko: history of cooperation of Ukrainian intellectuals. <i>Shkhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk [East uropean Historical Bulletin]</i> , 16, 85–95. DOI: https://doi.org/10.24919/2519-058x.16.210877 http://eehb.dspu.edu.ua/article/view/210877/212334 (WofS) Андрєєва С.С. Історичні взаємини українців з ісламським світом в реценсії Бориса Грінченка (1863–1910). <i>Запорізький історичний огляд</i> . Т. 7. № 59 (2023). С. 216–222. DOI: https://doi.org/10.26661/zhv-2022-7-59-21 https://istznu.org/index.php/journal/article/view/2468/2269
5	Воронов Віктор Іванович (рецензент)	Дніпровський національний університет імені	Кандидат історичних наук, 07.00.06 –	Доцент кафедри історіографії та	Воронов В.І. Наукові взаємозв'язки Дмитра Яворницького з Дмитром

		Олеся Гончара МОН України, доцент кафедри східноєвропейсько ї історії	історіографія, спеціальні історичні дисципліни та методи історичного дослідження.	джерелознавства 2002 р.	Багалієм (за матеріалами листування істориків) // Дослідження з історії і філософії науки й техніки. Дніпро, 2023. Т. 23. №2. С. 60 – 67. DOI: https://doi.org/10.15421/272323 https://vestnikdnu.dp.ua/index.php/ifnit/article/view/167 Воронов В.І. Обставини перепоховання Тараса Шевченка у листах і спогадах Григорія Честахівського // Старожитності Лукомор'я. 2024. №1 (22). С. 44 – 55. DOI: https://doi.org/10.33782/2708-4116.2024.1.247 http://www.lukomor.mosk.mksat.net/index.php/lukomor/article/view/247/243 Воронов В.І. Комеморація Тараса Шевченка на українських землях на рубежі XIX – XX ст. (за матеріалами «Киевской старины») // Грані: наук. альманах. 2024. Т.27. №1. С. 23 – 35. DOI: https://doi.org/10.15421/172404 https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1997/1962
--	--	---	---	----------------------------	--

Голосували:

«За» – 6.

«Проти» – немає.

Утримались – немає.

Рішення прийнято одногосно.

Голова,

доктор історичних наук, доцент,

в.о. декана історичного факультету

 Дмитро АРХІРЕЙСЬКИЙ

Секретар,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри східноєвропейської історії

 Олег БОЙКО